

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД**PREVENTION OF ABUSE OF PROCEDURAL RIGHTS
IN CIVIL PROCEEDINGS: FOREIGN EXPERIENCE**

Кабальський Р.О., к.ю.н.,
асистент кафедри теоретико-правових дисциплін
Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У статті поглиблено досліджено зарубіжний досвід запобігання зловживанням процесуальними правами в цивільному процесі. Він досліджує широкий спектр стратегій і механізмів, які застосовуються різними юрисдикціями для забезпечення цілісності та справедливості цивільних процедур. Стаття починається з підкреслення фундаментальної важливості процесуальних прав і потенційної вразливості, яка може призвести до зловживання ними. Потім він заглиблюється в аналіз передового міжнародного досвіду, спираючись на приклади з різних правових систем.

Одним із ключових аспектів запобігання зловживанням є встановлення чітких і прозорих правил цивільного судочинства. Ці правила служать основою для справедливої та ефективною системи правосуддя, встановлюючи права та обов'язки всіх залучених сторін. Судовий нагляд відіграє вирішальну роль у забезпеченні дотримання цих правил. Суди мають повноваження втручатися, коли є ознаки порушення процесуальних прав, таким чином захищаючи цілісність процесу.

Окрім чітких правил і судового нагляду, ефективні санкції за неправомірну поведінку служать стримуючим фактором проти зловживань. Накладення покарань за такі дії, як легковажне судове провадження, тактика зволікань або нечесність у судовому розгляді, посиляє чітке повідомлення про те, що процесуальні права повинні використовуватися відповідально.

Крім того, альтернативні методи вирішення спорів, такі як медіація та арбітраж, пропонують життєздатні альтернативи традиційному судовому розгляду та можуть допомогти запобігти зловживанням процесуальними правами. Ці процеси сприяють співпраці та сприяють своєчасному та економічно ефективному вирішенню спорів, зменшуючи можливості для маніпуляцій або зловживання процесуальними правами.

Крім того, стаття підкреслює вирішальну роль правової освіти та професійної етики у вихованні культури поваги до процесуальних прав. Прищеплюючи розуміння важливості цих прав і сприяючи етичній поведінці серед практикуючих юристів, зловживання можна звести до мінімуму.

Ключові слова: цивільне судочинство, зловживання правами, затягування строків, розумні строки розгляду справ.

This article provides an in-depth examination of the foreign experience in preventing the abuse of procedural rights in civil proceedings. It explores a wide range of strategies and mechanisms employed by different jurisdictions to ensure the integrity and fairness of civil procedures. The article begins by highlighting the fundamental importance of procedural rights and the potential vulnerabilities that can lead to their abuse. It then delves into an analysis of international best practices, drawing on examples from various legal systems.

One key aspect of preventing abuse is the establishment of clear and transparent rules governing civil proceedings. These rules serve as a foundation for a fair and efficient justice system, setting out the rights and responsibilities of all parties involved. Judicial oversight plays a crucial role in enforcing these rules and ensuring compliance. Courts have the authority to intervene when there are indications of procedural rights being abused, thereby safeguarding the integrity of the process.

In addition to clear rules and judicial oversight, effective sanctions for misconduct serve as a deterrent against abuse. Imposing penalties for actions such as frivolous litigation, delay tactics, or dishonesty in court proceedings sends a strong message that procedural rights must be exercised responsibly.

Furthermore, alternative dispute resolution methods, such as mediation and arbitration, offer viable alternatives to traditional litigation and can help prevent the abuse of procedural rights. These processes promote cooperation and facilitate timely and cost-effective resolution of disputes, reducing the opportunities for manipulation or misuse of procedural rights.

Moreover, the article highlights the crucial role of legal education and professional ethics in fostering a culture that respects procedural rights.

Key words: civil proceedings, abuse of rights, prolongation of terms, reasonable terms of consideration of the case.

Постановка проблеми. Зловживання процесуальними правами призводить до затягування судового розгляду цивільних справ, що порушує ряд міжнародних нормативно-правових актів з захисту прав та свобод людини. Однією зі складових належного судочинства є забезпечення своєчасного судового розгляду. З цією метою на міжнародному та національному рівнях розроблено нормативні та юрисдикційні механізми протидії затягуванню цивільного процесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження саме зарубіжного досвіду встановлення механізмів запобігання зловживанням правами в цивільному процесі не набуло популярності серед вітчизняних дослідників, проте ґрунтовними є дослідження зарубіжних науковців, серед яких Christelle Coslin, Isabelle Mougin, Van Rhee C., Ficová Svetlana та інші.

Мета статті полягає у комплексному аналізі законодавства країн Європейського Союзу з питання механізмів протидії зловживанням процесуальними правами, що призводить до затягування судового процесу.

Виклад основного матеріалу. Оскільки однією з найважливіших питань справедливого судочинства є швидке та якісне правосуддя і з огляду на те, що це питання не є новим, шляхи його вирішення в зарубіжних країнах вже давно напрацьовані.

В першу чергу варто звертати увагу на країни романо-германської правової системи, оскільки їх система правосуддя найбільш наближена до нашої моделі. Тож перша згадка про необхідність забезпечення права на своєчасний розгляд справи було передбачено в Кодексі Людовіка XIV 1667 року, у преамбулі якого зазначалось, що метою прийняття цього кодексу є здійснення судочинства в максимально швидкий строк [1, р. 3].

В наступному Цивільно-процесуальному кодексі Франції (1806 рік) також передбачалось два спеціальних види проваджень, які були спрямовані на забезпечення принципу швидкого розгляду: провадження в мирових судах та провадження в комерційних судах. Ці положення відтворювались і в наступних європейських актах [1, р. 367–369].

Так, Баварський ЦПК (1869 рік) повністю відтворив французьку процедуру. Деякі положення ЦПК Греції (1834 рік), ЦПК Румунії (1865 рік), ЦПК Болгарії (1892 року) також частково відтворюють положення французького законодавства [2, р. 150].

Пізніше питання своєчасного судового розгляду торкнулось і міжнародного законодавства. Так, в Загальній декларації прав людини 1928 року зазначається про право людини для визначення своїх прав та обов'язків має право на основі повної рівності на те, щоб її справа була розглянута гласно і з дотриманням всіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом. Вважаємо, що конструкція «дотримання всіх вимог справедливості» і включає до свого поняття розумного строку розгляду справи [3].

Це право також закріплюється і статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що також підкріплюється і численною практикою ЄСПЛ. Першою справою ЄСПЛ, яка стосувалась саме дотримання розумних строків стала справа «Стогмюллер проти Австрії». В своєму рішенні суд визначив, що розумний строк розгляду справи полягає в необхідності захистити сторони від тривалих процесуальних затягувань, а обвинувачених осіб в стані невизначеності [4].

Крім ЄСПЛ право на розумні строки судового захисту можуть розглядатися в Європейському суді загальної юрисдикції та в Європейському суді відповідно до ст. 47 Хартії Європейського Союзу про основоположні права.

З урахуванням вищезазначених вимог кожна держава, в тому числі і Україна, має виконувати і вимоги щодо розумного строку розгляду справи для відповідності вимогам європейської спільноти.

Таким чином, можна стверджувати, що на міжнародному рівні закріплено два рівні запобігання затягуванню цивільного процесу: нормативний та юрисдикційний.

Щодо основних тенденцій запобігання затягуванню цивільного процесу в зарубіжних країнах слід відносити наступні:

1) Визначення спрощених процедур щодо справ відповідно до ціни позову.

Як правило, малозначні процедури відрізняються в різних країнах, проте можливо виокремити наступні особливості:

– Встановлення істотної ознаки позову через визначення ціни позову, що дозволяє застосовувати вказану процедуру;

– Встановлення обмеження через предметну юрисдикцію.

– Встановлення спрощеної процедури розгляду справи під час якого всі процесуальні дії здійснюються в одному засіданні (Німеччина, Польща). Також в межах такої процедури може виключатись участь експерта (Польща) або обмежуватись кількість таких учасників (Португалія).

– Встановлення обмежень права на апеляційне оскарження малозначних справ. Наприклад, Польща, Угорщина обмежують право на апеляційне оскарження справ розглянутих за такою процедурою крім випадку значного порушення процесуального законодавства. В Іспанії, Австрії можливим апеляційне оскарження є тільки за умови перевищення певної встановленої суми позову [5].

Європейська модель розгляду малозначних справ встановлюється також Регламентом Європейського парламенту і Ради ЄС від 11 липня 2007 року №861/2007. Цей документ можна застосовувати до міжнародних спорів, щодо позовів вартість яких менша ніж 5000 євро. Відповідно до цієї процедури забезпечується можливість заочного рішення.

2) Застосування спрощеної моделі розгляду судової справи у випадку безспірних вимог;

Така процедура застосовується в тому випадку, коли відповідач не оскаржує позовні вимоги, тобто необхід-

ність проведення повноцінного судового засідання відсутня. В деяких країнах така умова є абсолютною (Іспанія, Німеччина), а в інших у комплексі з фактором малозначності справи (Португалія).

Цікавим є також поділ такої процедури на документарну та без документарну. Їх відмінність полягає у необхідності позивачу надавати підтверджуючі документи чи ні. В такому випадку рішення суду оформлюється у вигляді судового наказу та не підлягає оскарженню.

Наказна модель судового розгляду запроваджено Регламентом Єврокомісії № 1896/1006 від 12.12.2008 року для всіх країн Європейського Союзу крім Данії. Цей документ передбачає відсутність обов'язку надавати докази для наказного провадження, при чому боржник також має право подати заперечення без додавання жодних підтверджуючих документів. Проте, у випадку, якщо боржник оскаржує судовий наказ, то модель судового розгляду переходить до звичайного позовного провадження [6].

Таким чином, механізм наказного провадження може розглядатися як один із способів протидії затягуванню цивільного судочинства, оскільки зменшується кількість документів та доказів, що досліджується судом та «людський фактор», у вигляді затягування часу на самому судовому засіданні.

3) Використання альтернативних способів вирішення спорів. Прослідковується чіткий причинно-наслідковий зв'язок між зменшенням кількості справ, що передані на судовий розгляд та популяризацією альтернативних способів вирішення спорів. У зв'язку з цим знижується завантаженість на суддів та судові справи розглядаються більш якісно та швидше. Крім того, самі альтернативні способи вирішення спору надають можливість сторонам знайти вирішення конфлікту набагато швидше, ніж це пропонує судова процедура.

Наприклад, законодавство Естонії передбачає обов'язок суду з'ясувати на етапі підготовчого провадження можливість застосування позасудового врегулювання спору, у випадку укладення мирової угоди сторонами позивачу повертають 50% сплаченого судового збору [7, р. 8].

Законодавство Італії імперативно встановлює обов'язок проведення медіації для деяких категорій справ (страхові, банківські спори), а також вона є обов'язковою для спорів з ціною до 50000 євро. У випадку, якщо альтернативний спосіб вирішення спору не зміг владнати конфлікт сторони можуть звернутись до суду.

4) Вдосконалення позовних проваджень для своєчасного розгляду справ.

– шляхом концентрації. Верховний суд Франції у рішенні від 07.07.2006 року, визначив принцип концентрації як покладення на сторін обов'язку зазначити в початкових заявах всі факти і докази, що стосуються своїх позовних вимог [8]. Цей принцип також зобов'язує сторони залучати третіх осіб, свідків та експертів на початкових стадіях судового розгляду. На практиці такий метод реалізовується через встановлення особливих термінів подання документів, доказів. Так, наприклад, згідно з ЦПК Словаччини суддя має право встановити певні строки для подання сторонами доказів, інакше вони не будуть прийняті до розгляду [9, р. 25].

Крім того законодавство Чехії та Словенії передбачає обов'язок сторін подати всі докази до першого слухання, інакше вони не приймаються до розгляду, крім випадків, якщо були наявні поважні причини їх неподання.

– Застосування заходів процесуального примусу у разі зловживання правами та навмисного затягування цивільного процесу. До таких заходів належать штрафи, відмову у задоволенні вимоги, що призведе до затягування судового процесу, видалення з зали судового засідання, зменшення оплати за проведення експертизи у разі порушення строків її проведення.

Останній варіант передбачається Цивільно-процесуальним кодексом Угорщини. Також зазначається про можливість накладення штрафу на експерта за порушення строків надання експертного висновку. Штраф також може бути накладено на будь-якого учасника судового процесу, який був належно повідомлений про необхідність явки на судові засідання і не з'явився без поважної причини.

5) Передбачення процедури розгляду судової справи без однієї із сторін. Такий механізм застосовується у разі неявки однієї із сторін на судові засідання. Наприклад, за ЦПК Словаччини суд наділяється повноваженням ухвалювати рішення без присутності однієї із сторін, якщо вона була належно повідомлена про призначення судового розгляду та не повідомила про причини своєї неявки.

6) Запровадження системи електронного судочинства. Окрема увага країнами Європейського Союзу приділяється сучасним інформаційним технологіям, які можуть покращити якість надання судових послуг. Електронний документообіг забезпечує можливість обміну документами між стороною та суду. Електронне судочинство значно скорочує час на доставку документів,

забезпечує переконання щодо належного повідомлення про судові засідання, забезпечує зручне ознайомлення з матеріалами справи.

7) Використання превентивних механізмів прискорення судових проваджень. Такі механізми забезпечують можливість звернення безпосередньо до вищого суду, до суду, який допустив порушення.

Висновки. Можна стверджувати, що країни Європейського Союзу мають достатньо розгалужену систему механізмів протидії затягуванню строків цивільного процесу, що виявляється у превентивних заходах: використанні альтернативних засобів вирішення спорів, запровадження електронного судочинства, механізми прискорення судових проваджень, вдосконалення позовних проваджень, спрощення судових процедур, та наприклад застосування заходів процесуального примусу у випадку, коли зловживання правами чи затягування строків судового провадження вже відбулось. Цей досвід частково вже використовується в Україні, проте деякі механізми можуть бути цікавими для вітчизняного законодавця задля забезпечення відповідності законодавства вимогам Європейського Союзу.

ЛІТЕРАТУРА

1. The Law's Delay. Essays on Undue Delay in Civil Litigation / Under the edition of C. H. van Rhee. Lay-out : Bureau JA Vormgevers, Tilburg, 2004. 398 p.
2. Van Rhee C. H., 'The Influence of the French Code de Procédure Civile (1806) in 19th Century Europe'. Cadiet & G. Canivet (eds.), *De la Commémoration d'un code à l'autre: 200 ans de procédure civile en France*, Paris : LexisNexis/Litec. P. 129–165.
3. Загальна декларація прав людини (рос/укр) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 17.05.2023).
4. CASE OF STÖGMÜLLER v. AUSTRIA. HUDOC – *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus/#%7B%22itemid%22%3A%22001-57582.%22%7D> (дата звернення: 17.05.2023).
5. The European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). *European judicial systems. Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice*. Strasbourg, France : CEPEJ, 2014.
6. EC Regulation № 861/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 establishing a European Small Claims Procedure. URL: <https://eurlex.europa.eu>. (дата звернення: 17.05.2023).
7. Inventory of caseload management practices in European civil proceedings. Appendix 1 for the Caseload management handbook: guide for enhanced court administration in civil proceedings. 2016. 57 p.
8. Christelle Coslin, Isabelle Mouglin Modernisation of pleadings in French civil procedure. URL: <https://www.lexology.com> (дата звернення: 17.05.2023).
9. Ficová Svetlana. Civil Litigation Procedure – a New Code of Procedure of the Slovak Republic. *International and Comparative Law Review*. 2016. Vol. 16. № 1. P. 23–37.